

KE KRITICE NAŠÍ PEDAGOGICKÉ VĚDY

„Je třeba říci otevřeně, že k teoretickému řešení problémů spojení vyučování s produktivní prací žactva zatím naši pedagogičtí vědci přispěli jen velmi málo.

Pracovníci na tomto úseku zaostali za potřebami společenské pedagogické praxe.“

Z referátu Jiřího Hendrycha na zasedání ÚV KSČ dne 22. dubna 1959.

„... nejzávažnější nedostatky se projevují v nízké ideologické úrovni pedagogické teorie, v její odtrženosti od konkrétních potřeb školy a celé společnosti.“

Z článku Ladislava Dvořáka, Pedagogická věda musí být spjata se životem, Tvorba r. XXIV, č. 35, 27. srpna 1959.

Usnesení ÚV KSČ „O těsném spojení školy se životem a o dalším rozvoji výchovy a vzdělání v Československu“ ze dne 23. dubna 1959 je historickým mezníkem ve vývoji našeho školství a výchovy, je nástupem k revoluční přestavbě školy, ke kvalitativní přeměně dosavadního pojetí výchovy a vzdělání v soulase s hlubokými změnami, jimiž prochází naše společnost na cestě ke komunismu. Při realizaci přestavby školy a pojetí výchovy připadá nesporně důležitá úloha pedagogické vědě. Úkolem vědy je, aby pomáhala praxi, aby řešila problémy, před něž ji praxe ставí. Je pedagogická věda dobře připravena na tuto úlohu, vytvořila teoretické předpoklady pro řešení současných konkrétních úkolů? Naše komunistická strana kritizuje — a není to ve zmíněném dokumentu poprvé — pedagogickou vědu, že je odtržena od současného života, že nevěnuje pozornost naléhavým otázkám a místo, aby získávala určitý předstih, který by z ní činil východisko a oporu praxe, že zaostává za potřebami naší společnosti. Po několik měsíců probíhá kritické hodnocení stavu pedagogické vědy na našich pracovištích. Není dosud uzavřeno, ale již dosa-
vadní výsledky měly by vést pedagogické pracovníky k tomu, aby si uvědomili podstatné nedostatky ve své práci i jejich příčiny a se vši rozhodností usilovali o jejich překonání. Přímý podnět k tomu dává článek s. L. Dvořáka, uveřejněný v Tvorbě (č. 35 ze dne 27. srpna 1959), v němž jsou shrnuty nejdůležitější otázky, s nimiž se pedagogická teorie musí vypořádat.

Bylo by nesprávné odpovídat na kritiku omluvami a výmluvami, jak se náznaky takového postoje projevily v interních diskusích. Stejně nesprávné by bylo ke kritice mlčet nebo vyjádřit sice souhlas, přislíbit, že se vynasnažíme atd. a při tom počítat, že se nic nezmění, že si „věda půjde svou cestou“. Kritika nás musí mobilisovat

k nesmlouvavému řešení zásadních otázek a k rozvinutí tvořivé práce v oblasti pedagogické teorie ve shodě s požadavky a potřebami naší komunistické budoucnosti.

Pedagogická věda se opozdila za praxí, protože nerozpracovala závčas principy, které pro oblast výchovy vyvodili klasikové marxismu-leninismu ze zákonitostí společenských přeměn při vytváření socialistické a komunistické společnosti a s nimiž v souhlase dává naše strana směrnice pro přestavbu výchovně vzdělávací praxe v současné etapě. Pedagogická věda překoná toto zpoždění a zbaví se dosavadních nedostatků, postaví-li se na pevný metodologický základ marxismu, přezkoumá-li své základní kategorie a ujasní svou společenskou funkci.

Všimněme si jen několika z otázek, které kritika zdůrazňuje. Na předním místě je kritisována tematika vědeckých prací z oboru pedagogiky a je vyslovován požadavek, aby pedagogická věda řešila otázky, které praxe potřebuje. Problematika, již se určitá věda zabývá, je věcí zásadní, souvisí s pojetím vědy, jejího předmětu a úkolu. Což však pedagogika neřeší prakticky důležité otázky, jestliže zkoumá, jak si žáci osvojují určité partie učiva, např. počítání s přechodem desítky, nebo určité pojmy, jako třeba podmět, jak získávají pravopisné dovednosti atd.? Dílčí problémy tohoto druhu zasluhují jistě také pozornosti, ale v nich není dnes těžiště pedagogické problematiky. Jejich řešením nezmění se škola buržoasní ve školu socialistickou. Nestačí, aby pedagogická věda byla spjata se školou, musí být především spjata se životem naší společnosti, aby správně postihovala aktuální úlohu školy v dané etapě rozvoje společnosti. Její problémy musí vyrůstat z hlubokých přeměn v celém našem společenském životě, musí řešit rozpory v oblasti výchovy, které zůstaly neřešitelné v kapitalismu a pro jejichž řešení se vytvářejí podmínky v socialismu a komunismu.

Jde tu tedy v podstatě o skutečně marxistický přístup k pedagogické problematice. Formálně je u nás marxismus obecně uznáván za metodologický základ pedagogické vědy, při tom však přežívají a uplatňují se názory zcela nemarxistické. Správnému přístupu k pedagogické problematice uzavírá cestu vyzdvihování imanentního vývoje pedagogické vědy na základě nesprávné analogie s vědami přírodními a matematikou. Tvzení, že věda má přece své problémy, jejichž praktický dosah se projeví třeba mnohem později, je v tomto případě jen uhlazenějším vyjádřením myšlenky „nechte nás na pokoji, je naší věcí, čím a jak se ve vědě zabýváme“. Na rozdíl od předmětu přírodních věd mění se výchova, předmět pedagogické vědy, se změnami společenského řádu. Z buržoasní vědy o výchově se pak nestane věda socialistická tím, že slovo výchova se nahradí slovy socialistická či komunistická výchova, nebo se vymění jako kulisa ideologické pozadí, při čemž věc zůstane táž. Revoluční změny společenské mají svůj odraz v celkovém pojetí pedagogické vědy, mění se její funkce. Pedagogická věda se stává součástí boje za komunistickou společnost, za nového člověka epochy komunismu. A z tohoto hlediska je nutno hodnotit problematiku, kterou se zabývá, i způsoby, jakými ji řeší.

Problematika pedagogické vědy úzce souvisí s pojetím výchovy. Celou svou podstatou je výchova jev společenský, je součástí společenské praxe, její zákonitosti jsou spjaty se zákonitostmi společenského vývoje. Proto skutečná věda o výchově se může rozvíjet teprve na podkladě marxistického poznání objektivních zákonitostí v životě společnosti. Každý pokus o biologisaci nebo psychologisaci pedagogické vědy je návratem k buržoasní pedagogice, která zákonitostmi biologickými nebo psychologickými nahrazovala zákonitosti společenské povahy, jež neznala, nebo záměrně z důvodů třídních uznat nechťela. Bylo by nesprávné nepřihlížet při řešení problémů výchovy k zákonitostem biologické či psychologické povahy, ale těchto zákonitostí je třeba využívat k plnému uplatnění zákonitostí společenských, jimiž

především jsou výchovné jevy a procesy určovány. Pojetí výchovy jako společenského jevu vylučuje, aby jakákoli závažnější otázka pedagogická byla řešena bez vztahu k složité problematice společenské. Tak např. propadání žáků nelze řešit jako úzce pedagogický (nebo psychologický) problém bez zřetele k společenské funkci školy. V buržoasní škole je to jev normální, je to forma selekce sloužící třídní diferenciaci. Naše základní škola dospěje k odstranění tohoto jevu novým pojetím vzdělání i hodnocení žáka ve škole, odpovídajícím potřebám naší společnosti. Pedagogická věda přispěje k vytvoření tohoto nového pojetí, bude-li vycházet z důkladného rozboru společenského vývoje po všech stránkách a bude-li ve svých závěrech přihlížet ve správné míře ke všem podmínkám formování člověka, vyplývajícím ze zákonitostí různého druhu.

V pojetí výchovy i pedagogické vědy a její problematiky se projevuje výrazně stanovisko ke vztahu pedagogické vědy a ideologie. Kritika odhaluje nesprávnou tendenci oddělovat ideologii a pedagogickou vědu, nesprávný názor, podle něhož vědeckost v pedagogice je nezávislá na ideologii, podle něhož něco jiného je řešit problém „vědecky“ a něco jiného řešit jej „ideologicky“. V publikacích se to pak projevuje tím, že „ideologickým požadavkům“ se vyhová v úvodu nebo příležitostnou zmínkou, jinak není třeba se ideologií zabývat. Ideologie v pedagogické vědě není něco, co by bylo možno servírovat předem nebo přidat podle chuti. Pedagogické názory vždy byly a zůstávají úzce spjaty s ideologií, ať už si jejich hlasatelé byli toho vědomi nebo ne. Nemůže být sporu o tom, uplatňuje-li se ideologie v pedagogické vědě, ale na tom záleží, jaká ideologie se v ní otevřeně či skrytě uplatňuje. To určuje vědeckou hodnotu pedagogického poznání, poněvadž tím je určováno pojetí jeho předmětu i metod a zajišťován tak základní předpoklad pro dosažení adekvátního odrazu objektivní skutečnosti. Ze vztahu pedagogické vědy a ideologie plyne požadavek stranickosti a bojovnosti v pedagogické vědě, na něž se u nás namnoze dosud pohlíželo jako na požadavek snižující vědeckou úroveň. Oddělování pedagogické vědy a ideologie vedlo i k nesprávnému chápání vztahu pedagogiky a politiky a otvíralo pole tendencím revisionistickým.

Již na těchto několika otázkách — a kritika ukazuje další nedostatky a jejich důsledky — je patrné, že naše pedagogická věda se musí důkladně vypořádat s přžitky buržoasního naztrání, že marxismus se musí stát ne pouze deklarativním, ale skutečným jejím základem a metodou. V řešení teoretických problémů, které ukládá naší pedagogické vědě současná revoluční přestavba školy a výchovy na základě principu spojení se životem a s výrobní prací, musí se projevit i revoluční přeměna naší pedagogické vědy. Kritika jejího současného stavu přispěje k tomu, aby se z pedagogické vědy stala účinná složka v úsilí naší komunistické strany a našeho lidu o vybudování komunistické společnosti, aby pedagogičtí pracovníci v teorii i praxi se stali aktivními bojovníky za nového komunistického člověka.

Josef Váňa